

Голові разової спеціалізованої вченої ради
ID 13644
Національної академії сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
доктору історичних наук, професору
ХАРУКУ Андрію Івановичу
79012, м. Львів, вул. Героїв Майдану, 32

Відгук

**офіційного опонента на дисертацію ЛЕГКОДУХА Віктора Вікторовича
“Особливості російської пропаганди під час агресії на Сході України
(квітень 2014 – лютий 2022 рр.)”, подану до захисту
на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 032 – Історія та археологія. Гуманітарні науки.**

Актуальність теми дисертаційного дослідження зумовлена необхідністю комплексного наукового осмислення передумов, механізмів та наслідків інформаційно-психологічної агресії російської федерації проти України. Період з квітня 2014 р. по лютий 2022 р. став етапом розгортання інформаційної війни, яка базувалася на засадах концепції “постправди” та слугувала ідеологічним фундаментом й інструментом легітимізації майбутнього повномасштабного вторгнення 2022 року.

Аналіз вищезазначеного періоду дає змогу конкретизувати процес цілеспрямованої підготовки російського соціуму до конвенційної війни, оскільки саме під час гібридної агресії на Сході України рф апробувала та довела до автоматизму новітні інструменти дезінформації, зокрема мережі “фабрик тролів” та ботоферм. Систематичне застосування мови ворожнечі протягом восьми років та стигматизація українців через штучні наративи про “нацизм”, “фашизм” і “каральні операції” призвели до радикального зниження психологічного порогу сприйняття насильства у російському суспільстві. Це детермінувало безпрецедентний рівень жорстокості військовослужбовців рф після 24 лютого 2022 року, що актуалізує потребу дослідження гносеологічного коріння цього феномену.

Вивчення досвіду інформаційного протистояння 2014–2022 рр. має вагомe практичне значення для оптимізації сучасних стратегій медіаграмотності та протидії дезінформації як в Україні, так і на міжнародному рівні.

Верифікація маркерів та патернів російських інформаційно-психологічних операцій (ІПсО) минулих років є підґрунтям для ефективного розпізнавання й нейтралізації деструктивних наративів сьогодення. Зовнішньополітичний

вектор пропаганди рф у досліджуваний період характеризувався диверсифікацією: вплив здійснювався не лише на інформаційний простір України та внутрішній російський ринок, а й на аудиторію країн Заходу. Стратегічною метою Кремля було розхитати єдність країн ЄС і НАТО, дискредитувати Україну на міжнародній арені як “неспроможну державу” та нівелювати відповідальність рф за агресію шляхом її маскування під “внутрішній громадянський конфлікт”. Дослідження цих механізмів є критично важливим для іноземних партнерів у контексті захисту їхніх суверенних демократичних інститутів та електоральних процесів від зовнішнього втручання.

Таким чином, російська пропаганда 2014–2022 років постає не як розрізнена сукупність фейкових новин, а як скоординована та високотехнологічна зброя масового ураження суспільної свідомості. Без детального ретроспективного аналізу її специфіки у цей період неможливо повноцінно осягнути природу Війни за Незалежність України та вибудувати архітектуру надійної системи національної та міжнародної інформаційної безпеки.

Дисертаційна робота Легкодуха Віктора Вікторовича присвячена комплексному теоретичному та методологічному осмисленню підходів до виявлення специфіки, механізмів функціонування та наслідків російської пропаганди в умовах збройної агресії на Сході України у період з квітня 2014 по лютий 2022 року. Обрана тема є своєчасною, має вагоме наукове та практичне значення.

Ознайомлення з дисертаційною роботою свідчить, що автором здійснено комплексне опрацювання стану наукової розробленості проблеми. Дисертантом встановлено, що попри наявність публікацій за загальною тематикою конфлікту, проблема специфіки та еволюції російської пропаганди у визначеному часопросторі все ще потребує глибшого та систематизованого опрацювання. У роботі простежується прагнення здобувача розкрити відмінність між технологіями маніпулювання цивільним населенням та методами ІПсО, застосованими рф проти українських військовослужбовців.

Окрім цього, автором досліджено специфіку ідеологічної підготовки військового контингенту рф та механізми формування антиукраїнських настроїв у російському суспільстві, а також встановлено взаємозв'язок між інформаційними кампаніями та динамікою воєнних дій на Сході України у досліджуваний період.

Окремої уваги заслуговують узагальнені таблиці (результати авторської систематизації). Такий підхід дозволяє наочно проілюструвати російські методологічні підходи до трактування причин і цілей війни, етапи та хронологічні межі інформаційного впливу на українське цивільне населення, а також інструментарій поширення пропагандистських наративів рф.

У дисертації грамотно визначено **мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження**. Метою роботи є комплексне осмислення підходів до виявлення специфіки, механізмів функціонування та наслідків російської пропаганди в умовах збройної агресії російської федерації на Сході України в період з квітня 2014 по лютий 2022 року.

Відповідно до поставленої мети сформульовано систему завдань дисертаційного дослідження: аналіз стану наукової розробки проблеми та визначення методології дослідження; класифікація джерельної бази; вивчення механізмів інформаційного впливу рф на громадян України (зокрема, на цивільне населення та військовослужбовців); дослідження еволюції російських наративів для зарубіжної аудиторії залежно від активної чи позиційної фаз війни; встановлення взаємозалежності між інформаційними кампаніями та динамікою воєнних дій на Сході України; вироблення рекомендацій щодо удосконалення системи протидії інформаційним чинникам війни.

Об'єктом дослідження визначено російську пропаганду та дезінформацію, **предметом** – зміст, форми і методи російської пропаганди у визначений період часу на Сході України. Мета, завдання, об'єкт та предмет дослідження дають чітку уяву щодо структури та спрямованості наукового пошуку. Дослідження побудоване за хронологічним принципом.

Методологічну основу дослідження становлять принципи історичного пізнання, загальнонаукові принципи об'єктивності, історизму та системності. Автором застосовано спеціальні методи – хронологічний, проблемно-хронологічний, історико-генетичний, а також методи періодизації, типологізації та порівняльного аналізу.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що в роботі: здійснено типологізацію наративів російської пропаганди за вектором впливу на цільові аудиторії (військовослужбовців та цивільне населення); визначено зміст “історичної міфології” та її роль у маніпуляціях історичним контентом, що реалізувалися засобами дегуманізації противника; дістала подальший розвиток методологія виявлення прихованих смислів у медіаконтенті рф. Наведені положення свідчать про вагомий особистий науковий внесок автора. Дисертантом опрацьовано значну кількість наукових та аналітичних праць.

Основний зміст дослідження повною мірою відображено у 16 опублікованих працях здобувача, зокрема: у розділі колективної монографії, 4 одноосібних статтях у фахових виданнях України категорії “Б”, 1 статті у співавторстві у науковому виданні категорії “А” (що індексується у міжнародних наукометричних базах даних Scopus та Web of Science Core Collection), а також у 10 одноосібних матеріалах науково-практичних конференцій і семінарів. Наукові праці, опубліковані за темою дисертації, системно репрезентують її концептуальний зміст і результати.

Офіційне оприлюднення та апробація цих матеріалів у науковому середовищі слугують підтвердженням високого ступеня обґрунтованості, достовірності та цілісності авторських висновків.

Архітектура дисертаційного дослідження є логічно несуперечливою, завершеною та повністю підпорядкованою реалізації його мети і завдань. У структурі роботи повною мірою враховано багатоаспектність досліджуваної теми та складність її історичного контексту. Текст дисертації структуровано за класичним принципом: він містить вступ, розділи з відповідною диференціацією на підрозділи, загальні висновки, бібліографічний список та додатки.

У вступі репрезентовано весь необхідний науковий апарат: обґрунтовано актуальність, детерміновано мету й завдання, об’єкт і предмет, визначено методологічну платформу, а також сформульовано положення наукової новизни та практичного значення. Логічний вектор основної частини побудовано за лінійно-системним принципом: від теоретико-методологічних засад; через комплексне дослідження специфіки, еволюції та структури російських пропагандистських технологій до узагальнення досвіду їхнього практичного застосування на Сході України та оцінки впливу на різні цільові аудиторії.

Проміжні та загальні висновки дослідження характеризуються належним ступенем обґрунтованості, є виваженими й методологічно стійкими. Вони послідовно розкривають архітектуру розв’язання поставлених завдань, що уможливило експлікацію ґрунтовних теоретичних положень та практичних рекомендацій, які мають стратегічне значення для цієї наукової праці. Результати дослідження сприяють розширенню знань щодо механізмів реалізації інформаційної політики держави-агресора та можуть бути використані для підвищення ефективності планування і втілення заходів у сфері національної безпеки.

Наукова спроможність та обґрунтованість висновків здобувача ґрунтуються на глибокому методологічному аналізі процесів розгортання російського пропагандистського наративу, залученні значної джерельної бази щодо інформаційних операцій РФ проти України та логічному доведенні основних гіпотез. Практична цінність дисертації зумовлена можливістю інтеграції її положень у стратегії інформаційної безпеки держави та навчальні курси з історії, політології, соціології й журналістики.

Текст дисертації є завершеним, послідовним і репрезентує всебічний аналіз обраної теми. Обсяг і структура праці в цілому корелюють із нормативними вимогами до кваліфікаційних робіт рівня доктора філософії. Робота написана із дотриманням високих стандартів академічного стилю та чіткістю аргументації. Дослідник продемонстрував належну культуру наукового мислення, оперуючи категоріальним апаратом теорії інформаційного протиборства, дегуманізації, пропагандистських маркерів та інформаційного суверенітету. Подання матеріалу є впорядкованим і відповідає стандартам оформлення сучасних дисертаційних робіт.

Разом з тим, позитивно оцінюючи здобутки дисертанта, вважаємо за потрібне зазначити такі окремі зауваження та побажання:

1. Оцінюючи бібліографічний опис роботи, слід звернути увагу на обсяг списку використаних джерел, який налічує 913 позицій. Подібна кількість видається надмірною для кваліфікаційної праці даного рівня (при цьому список літератури займає 102 аркуші, що становить майже третину загального обсягу роботи). Таке перенасичення ускладнює оцінку реального особистого внеску здобувача та може свідчити про недостатню диференціацію між фундаментальними науковими працями та супутніми, менш інформативними джерелами (зокрема, публіцистичного чи суто ілюстративного характеру).

2. У контексті аналізу ступеня наукової розробки проблеми слід висловити зауваження щодо недостатньої уваги автора до теоретичного доробку вітчизняних учених. Досліджуючи технології дезінформації та ІПсО РФ у період 2014–2022 років, здобувач подекуди оминає увагою праці українських аналітиків, соціологів та політологів, які безпосередньо концептуалізували ці загрози. Брак розгорнутої системи посилань на українські наукові першоджерела дещо знижує репрезентативність історіографічного огляду.

3. Визнаючи обґрунтованість сформульованого прикладного значення роботи, слід зауважити на дефіциті конкретизації інструментів імплементації отриманих результатів. Робота суттєво виграла б від чіткої артикуляції прикладних алгоритмів впровадження авторських напрацювань у безпосередню

практичну діяльність органів військового управління та суб'єктів сектору безпеки і оборони України.

4. Певне застереження викликає стан розробки понятійно-категоріального апарату дисертації. Автор використовує широкий спектр фахової термінології, однак у теоретичній частині роботи бракує чітких визначень базових дефініцій. Текст позбавлений глибокого компаративного аналізу існуючих у науці підходів до трактування ключових понять, а також не містить однозначної фіксації власного бачення здобувача щодо їхнього змістовного наповнення, що дещо послаблює теоретичну цінність висновків.

5. Відзначаючи ґрунтовний аналітичний характер дисертації, водночас слід вказати на відсутність у фінальній частині роботи розгорнутих пропозицій та рекомендацій нормативно-правового чи стратегічного характеру. Дослідження мало б вищий прикладний потенціал, якби автор на основі виявлених особливостей російської пропаганди сформулював чіткі рекомендації для профільних державних інституцій, спрямовані на вдосконалення діючих стратегій інформаційної безпеки України та підвищення медіарезильєнтності суспільства.

6. На с. 75 дослідження автор, беручи за основу науковий доробок Р. Шутова (2015), пропонує періодизацію російського інформаційного впливу, починаючи лише з 2004 року. На нашу думку, хронологічні межі російської інформаційної агресії та кампаній із дискредитації ЗС України слід змістити вглиб 90-х років ХХ століття. Ці процеси розпочалися задовго до 2004 року, виступаючи базовим елементом довгострокової стратегії рф під час таких подій, як: розподіл Чорноморського флоту (1992–1997 рр.) та супутні медіаатаки; кампанії проти складання присяги на вірність Україні колишніми радянськими офіцерами (1991–1992 рр.); кампанії з дискредитації міжнародних військових навчань “Сі Бриз”, а також конфлікт навколо острова Тузла (2003 р.) як репетиція майбутніх територіальних претензій.

7. У дисертації для визначення сучасного збройного протистояння між Україною та російською федерацією послідовно використовується термін “російсько-українська війна”. Разом із тим доцільно було б врахувати, що Законом України “Про засади державної політики національної пам’яті Українського народу” (2025 р.) на законодавчому рівні закріплено офіційну назву – “Війна за Незалежність України”. У зв’язку з цим авторові варто було б детальніше обґрунтувати власний термінологічний вибір та співвідношення використаного в дисертації поняття з чинною законодавчою термінологією.

Водночас зазначені зауваження, дискусійні положення та побажання мають на меті подальше вдосконалення результатів дослідження та жодним чином не нівелюють загальну високу наукову значимість представленої дисертації.

Офіційний опонент вважає, що подана дисертація містить наукову новизну, має ознаки формування авторського підходу і є самостійним та оригінальним науковим дослідженням, виконаним на високому науково-теоретичному рівні. Визначена автором мета дослідження досягнута, сформульовані завдання вирішені. Дисертаційна робота є завершеною працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані положення й узагальнюючі висновки, які в сукупності вирішують актуальне наукове завдання.

Вищезазначене свідчить про те, що дисертаційна робота “Особливості російської пропаганди під час агресії на Сході України (квітень 2014 – лютий 2022 рр.)” відповідає кваліфікаційним вимогам пунктів 6, 7, 8, 9 “Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії”, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами), а її автор – Легкодух Віктор Вікторович – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 – Історія та археологія (галузь знань 03 – Гуманітарні науки).

Офіційний опонент

Начальник кафедри кадрової, мобілізаційної та організаційно-штатної роботи навчально-наукового інституту логістичного забезпечення Військової академії (місто Одеса)
кандидат історичних наук, старший науковий співробітник
полковник

Ольга ГАПЕСВА

03 червня 2026 року